

واکاوی نیازهای کودکان در داستان‌های گروه سنی «ب» و «ج» براساس نظریه سلسله‌مراتبی آبراهام مازلو

سوسن فتوحی تکانتپه^۱

چکیده

داستان‌های ویژه کودکان، هنگامی با خواسته‌ها و نیازهای آنان تناسب خواهد داشت که آفرینندگانش شناخت کافی از دنیای کودکان، رغبت‌ها و نیازهای گوناگون آنان داشته باشند. در این مقاله، نیازهای مختلف کودکان از جمله نیازهای عاطفی، اجتماعی، زیستی و... در گروه سنی «ب» و «ج» با بررسی چهار اثر داستانی مورد تحلیل قرار گرفته است. هدف پژوهش، نشان دادن اهمیت تأثیر مطالعه کتاب‌های داستان مناسب در رفع مشکلات روان‌شناختی کودکان و برانگیختگی حساسیت و توجه بیشتر متولیان تعلیم و تربیت نسبت به شناخت نیازها و داستان‌های خاص کودکان است. در این مقاله، براساس نظریه سلسله‌مراتبی نیازهای مازلو و به روش توصیفی-تحلیلی به داده‌های تحقیق پرداخته شده و نتایج نشان می‌دهد که نویسندگان به نیازهای کودکان توجه داشته‌اند و در هر داستان، یک نیاز به‌عنوان نیاز اصلی، مورد توجه قرار گرفته است و بقیه نیازها به‌عنوان نیازهای فرعی جهت برطرف کردن نیاز اصلی در نظر گرفته شده است. آن‌ها با ارائه شیوه‌های مناسب و به‌صورت غیرمستقیم، به انتقال دانش لازم جهت رفع نیازها پرداخته‌اند. در همه کتاب‌های مورد پژوهش، بیشترین اهمیت به ترتیب به نیازهای تعلق‌پذیری، احترام و ایمنی اختصاص یافته است..

کلیدواژه‌ها: نیازهای کودکان، داستان کودک، گروه سنی «ب» و «ج»، نظریه مازلو

^۱استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران slider1388@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۵

امروزه پرداختن به ادبیات کودکان در جهان، در ابعاد گسترده و با امکانات وسیع‌تری انجام‌می‌پذیرد و هنرمندان و نویسندگان بسیاری در خدمت این نوع ادبیات هستند. بی‌گمان آفرینندگان داستان‌های کودک و نوجوان، علاوه بر دارا بودن تخصص‌های ادبی، نیازمند شناخت اصول تعلیم و تربیت، روان‌شناختی و جنبه‌های گوناگون فرهنگی، مذهبی و ملی جامعه‌ی خویش‌اند؛ تا آثاری که می‌آفرینند، با خواسته‌ها و نیازها، احساس و عاطفه، ذهن و زبان، زمان و تجربه‌های مخاطبان و نیز ارزش‌ها و باورهای بومی و ملی جامعه‌ی آنان تناسب داشته‌باشد.

داستان‌های ویژه‌ی کودکان و نوجوانان، هنگامی با خواسته‌ها و نیازهای آنان تناسب خواهدداشت که آفرینندگان آن‌ها به دنیای کودک و نوجوان عصر خویش واردشوند و خواسته‌ها و نیازهای گوناگون آنان را بشناسند و بهترین، منطقی‌ترین و مناسب‌ترین راه‌های رفع این نیازها را برابر شرایط زمان و مکان، برگزینند. سپس این روند را با شگردهای ادبی ساده بپروند و درون‌مایه‌هایی پرکشش و دل‌انگیز و در خور توان و دریافت گروه‌های سنی بیافرینند. در ادامه، آن‌ها را در قالب داستان‌های مناسب و روزآمد ارائه‌دهند؛ تا کودکان و نوجوانان با مطالعه‌ی آن‌ها، شناخت لازم را از خود به دست آورند و خواسته‌ها و نیازهای خود را از راه‌های گوناگون (چون همانندسازی و تعامل با شخصیت‌های داستان) برآورده‌سازند. پیروزی یک کودک قهرمان بر دشواری زندگی خویش، می‌تواند الگویی برای همسالان او باشد (نعمت‌اللهی، ۱۳۸۹: ۴۴).

با توجه به اهمیت داستان‌های کودک و نوجوان و در نظر داشتن نیازهای این دوره‌های سنی، این پژوهش بر آن است نیازهای مختلف کودکان، از جمله نیازهای عاطفی، اجتماعی، مذهبی و نیاز به ارتباط با طبیعت، نیاز به دانستن و شناخت استعدادها و توانایی‌ها خود را در گروه سنی «ب» و «ج»، با تحلیل کتاب‌های داستانی مناسب و براساس نظریه‌ی سلسله‌مراتبی مازلو، معرفی‌کند و چگونگی برطرف‌کردن این نیازها را در رفتار شخصیت‌های داستان‌ها نشان‌دهد؛ تا در نتیجه‌ی آن، اولاً اهمیت تأثیر مطالعه‌ی کتاب‌های مناسب داستانی در رفع مشکلات روان‌شناختی کودکان و پاسخ‌گویی به نیازهای آنان آشکار گردد و ثانیاً متولیان تعلیم و تربیت از جمله والدین، معلمان، کتاب‌داران، نویسندگان، مؤسسات و سازمان‌هایی که به‌نوعی با تعلیم و تربیت کودکان ارتباط دارند، شناخت بیشتر و عمیق‌تری نسبت به نیازهای کودکان و منابع خواندنی، به‌ویژه داستان‌ها، کسب‌کنند و در انتخاب یا تولید کتاب‌های داستانی، جدیت و حساسیت بیشتری از خود نشان‌دهند. نگاهی به کتاب‌های داستانی منتشرشده، نشان‌می‌دهد که نویسندگان با تألیف این داستان‌ها، هدف‌های مختلفی را در نظر دارند. برخی از کتاب‌ها به جنبه‌های رشد شناختی، عاطفی، اخلاقی و تربیتی توجه‌دارند و برخی به آموزش مستقیم و پند و اندرز می‌پردازند. همچنین کتاب‌هایی را می‌توان یافت که برای کودک، تنها جنبه‌ی سرگرمی دارند. کتاب‌های داستانی بازاری

_____ واکاوی نیازهای کودکان در داستان‌های گروه سنی «ب» و «ج»...

و نامناسب، بخش دیگری را تشکیل می‌دهند که نه فقط برای کودک مفید نیستند، بلکه ممکن است بدآموزی نیز داشته‌باشند (امین دهقان و پریخ، ۱۳۸۲).

پژوهش حاضر برای دست‌یافتن به هدف تعیین‌شده، درصدد است به سؤالات زیر پاسخ‌دهد:

- ۱- در داستان‌های گروه سنی «ب» و «ج»، تا چه میزان به نیازهای کودکان توجه‌شده‌است؟
- ۲- این نیازها چگونه و به چه شیوه‌ای در داستان‌ها برآورده شده‌اند.
- ۳- نویسندگان داستان‌ها به کدام نیاز یا نیازهای کودکان توجه بیشتری کرده‌اند و چرا؟

ادبیات و پیشینه پژوهش

۱. تعریف نیاز

نیاز از دیدگاه روان‌شناسی عبارت است از نیرویی که از ذهن و ادراک آدمی سرچشمه می‌گیرد و اندیشه و عمل را چنان تنظیم می‌کند که فرد به انجام رفتار می‌پردازد تا وضع نامطلوبی را در جهتی مطلوب تغییر دهد و حالت نارضایتی را به رضایت و ارضای نیاز تبدیل کند (پریخ، ۱۳۸۲).

۲. نظریه سلسله‌مراتبی نیازهای مازلو

نظریه مازلو یکی از تئوری‌های نوین در زمره روان‌شناسی شخصیت است که به‌عنوان نظریه کل‌نگر پویشی^۲ شناخته می‌شود و سلسله‌مراتب نیازها^۳ را معرفی کرده‌است. مازلو معتقد است که افراد همواره به‌وسیله نیازهای خاصی برانگیخته می‌شوند؛ اما این نیازها ترتیب خاصی داشته و مراحل خاصی را طی می‌کنند. به اعتقاد او، همه افراد در بدو تولد، نیازهای معینی دارند؛ ولی رفتارهایی را که برای ارضای آن‌ها به کار می‌گیرند، اکتسابی است و از فرهنگی به فرهنگ دیگر فرق می‌کند. این نیازها به ترتیب از نیرومندترین تا ضعیف‌ترین آن‌ها به صورت سلسله‌مراتبی منظم شده‌اند؛ از این‌رو، تا زمانی که نیازهای پایین‌تر که شدت بیشتری دارند، ارضاء نشوند، نوبت به ظهور و فعالیت نیازهای بالاتر نمی‌رسد (ابوالقاسمی و کردی، ۱۳۸۹). نکته دیگر این که نیازهای پایین‌تر، قوی‌ترین انگیزه‌های حاکم هستند؛ در حالی که نیاز خودشکوفایی، ضعیف‌ترین انگیزه‌هاست (شجاعی، ۱۳۸۶).

۳. ترتیب نیازها در هرم سلسله‌مراتبی مازلو

۱.۳. نیازهای فیزیولوژیکی^۴

این نیازها از بنیادی‌ترین و نیرومندترین نیازهای آدمی به شمار می‌روند و در درجه اول اهمیت قرار دارند. عمده‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: نیاز به غذا، آب، اکسیژن، خواب و استراحت و ...

^۲ Holistic Dynamic Theory

^۳ Hierarchy of Needs

^۴ Physiological needs

(حقیقی و همکاران، ۱۳۷۹). این انگیزه‌ها نقش مؤثری در تعادل حیاتی دارند (خسروپناه، ۱۳۸۶ : ۳۶).

۲.۳. نیازهای ایمنی^۵

پس از رفع نیازهای جسمانی، نیازهای ایمنی چون ثبات، امنیت، حمایت، نظم و رهایی از ترس و اضطراب، انگیزه انسان قرار می‌گیرند (شولتس، ۱۳۶۹ : ۱۱۶). نیازهای ایمنی، ایمنی در برابر عوامل طبیعی (زلزله، طوفان)، امنیت اجتماعی، مالی، شغلی و ...، نظم و قانون، محدودیت‌ها و رهایی از وحشت، تأمین جانی و عدم محرومیت از نیازهای اساسی است؛ به عبارت دیگر، نیاز به حفاظت از خود در زمان حال و آینده را شامل می‌شود (شعیبی، ۱۳۹۲ : ۷). نیازهای امنیتی نیز برای بقا، اهمیت دارند؛ اما نه به اندازه نیازهای فیزیولوژیکی.

۳. نیاز به عشق و وابستگی^۶

هنگامی که انسان، زیر نفوذ و تسلط نیازهای ایمنی و زیستی نیست، نوبت به تجلی و فعالیت نیازهای عشق و تعلق می‌رسد. این گروه از نیازها، در دوره‌های مختلف رشد و در شئون گوناگون حیات، اشکال متفاوتی به خود می‌گیرند. به‌طور کلی، روابط اجتماعی، پیوندهای عاطفی با دوستان و نزدیکان و تعلق خاطر نسبت به همسر و فرزند، از جلوه‌های این نیازها به شمار می‌روند (حقیقی و همکاران، ۱۳۷۹).

۴.۳. نیازهای احترامی^۷

این سطح، ناظر به نیازهای سطوح بالاتر است؛ انواع نیاز به قدرت، پیشرفت و مقام، در این سطح طبقه‌بندی می‌شود. مازلو خیلی دقیق اشاره کرده‌است که سطح احترام، هم شامل احترام به خود است و هم احترام از جانب دیگران. این نیازها را می‌توان در دو مجموعه فرعی طبقه‌بندی کرد: طبقه اول: تمایل به قدرت، موفقیت، کفایت، سیادت، اعتماد در رویارویی با جهان، استقلال و آزادی.

طبقه دوم: تمایل به اعتبار و حیثیت، مقام، شهرت، افتخار برتری، معروفیت، توجه، اهمیت، حرمت و تحسین.

بی‌اعتنایی به این نیازها موجب احساساتی از قبیل حقارت، ضعف و درماندگی می‌شود (خسروپناه، ۱۳۸۶ : ۳۹).

^۵ Safety needs

^۶ Belongingness and love needs

^۷ Esteem needs

۵.۳. نیاز به خودشکوفایی^۸

این سطح، بالاترین سطح نیاز در سلسله‌مراتب مازلو است. انسانی که به مرحله خودشکوفایی می‌رسد، کلیه استعدادهای بالقوه خویش را شناخته و به فعل درآورده و به خودتکاملی رسیده‌است. انسان‌های خودشکופا، افرادی هستند خودآگاه، علاقه‌مند به رشد شخصی، کم‌توجه به عقاید دیگران و علاقه‌مند به ارضا و توانایی بالقوه خود (خداپناهی، ۱۳۷۹: ۱۳).

مراحل و ویژگی‌های رشد در گروه سنی «ب» و «ج»

پیاژه تحول شناختی و ذهنی را به چهار دوره تقسیم می‌کند: ۱. دوره حسی- حرکتی (تولد تا دو سالگی)، ۲. دوره پیش‌عملیاتی (دو تا هفت سالگی)، ۳. دوره عملیات عینی (هفت تا یازده سالگی) و ۴. دوره انتزاعی- صوری (یازده تا شانزده سالگی). گروه سنی مورد بحث ما، یعنی گروه سنی «ب» و «ج»، متعلق به دوره عملیات عینی (هفت تا یازده سالگی) هستند. در دوره عملیات عینی، کودک به سطحی از فعالیت ذهنی می‌رسد که می‌تواند محدودیت‌های دوره قبل، مانند خودمیان‌بینی و خودمحوری در استفاده از زبان را پشت سر بگذارد. کودک برای تأیید نظرات خود، به دیدگاه‌های دیگران توجه می‌کند و از زبان برای برقراری ارتباط و مبادله اطلاعات، استفاده می‌کند.

^۸ Self actualization

۴. نقش داستان در رشد و شناخت کودک

یکی از ابزارهایی که در سرعت بخشیدن به تحول ذهنی کودکان نقش مؤثری دارد، داستان است. داستان از ماهیتی خاص برخوردار است که به رشد شناختی، عاطفی و رفتاری کودک کمک می‌کند. ارائه ارزش‌های انسانی و نشان دادن راهبردهای مختلف در برابر مشکلات، اطلاعات و نگرش‌های منطقی و جدیدی را به ذهن کودک منتقل می‌کند. قصه و داستان، ابزار ارزشمندی برای تحریک عدم تعادل یا تعارض شناختی کودک است. هنگامی که داستان، اشتیاق کودک را برمی‌انگیزد، تلاش برای برقراری تعادل در او تقویت می‌شود. داستان، او را در موقعیت‌هایی که شخصیت‌های داستانی آن را تجربه می‌کنند، قرار می‌دهد. کودک از طریق این تجربه مشترک، می‌آموزد چگونه با مشکلات و چالش‌هایی که فرصت روبه‌رو شدن با آن‌ها را در عالم خارج نداشته، مقابله کند. از کارکرد عاطفی و رفتاری داستان نیز می‌توان در رشد کودک بهره جست. هنگامی که کودک، داستان را می‌خواند یا به آن گوش می‌دهد، سه فرآیند «همانندسازی»، «پالایش روانی» و «تبیین» را تجربه می‌کند. اگر داستان، مناسب حال و درخور استعداد کودک باشد، او می‌تواند خود را جایگزین شخصیت یا قهرمان داستان کند و از این طریق در انگیزه‌ها و تعارض‌های وی سهیم شود. هنگامی که کودک، کشف می‌کند در مشکلات خود تنها نیست و کودکان دیگری نیز در این تجربه‌ها شریک هستند، احساس امنیت و آرامش می‌کند و از تنهایی او کاسته می‌شود (آل یاسین، ۱۳۷۹).

کودک به مدد همانندسازی با شخصیت‌های داستان و برون‌ریزی هیجان‌ها، مشکلاتش را عمیق‌تر و درست‌تر تجزیه و تحلیل می‌کند و چنین تحلیل‌هایی باعث افزایش خودآگاهی و درک عمیق‌تر از خود و ارتباط با دیگران می‌شود. البته همه داستان‌ها این ویژگی‌ها را دارا نیستند؛ همان‌طور که در مقدمه مقاله ذکر شد، برخی از کتاب‌ها تنها برای سرگرمی کودکان نوشته شده و برخی نیز برای آن‌ها نامناسب و حتی مضرند. به همین جهت، متولیان تربیت کودکان باید در این زمینه بسیار دقت نمایند و گاه برای گزینش درست و دقیق این نوع کتاب‌ها از سیاهه کتاب‌های تأییدشده نهادهای تخصصی استفاده کنند.

در رابطه با نیازها و رغبت‌های کودکان در مراحل رشد سنی، پژوهش‌های زیادی انجام شده است. کتاب‌های متعدد روان‌شناختی رشد که مهم‌ترین آن‌ها روان‌شناختی رشد ژان پیازه است و نیز کتاب‌هایی که درباره ادبیات کودکان و نوجوانان نوشته شده است، از جمله این تحقیقات‌اند. در زمینه تأثیرات مطالعه داستان با در نظر گرفتن نیازهای کودکان نیز پژوهش‌هایی به عمل آمده است. پژوهش‌های «هیز» و «آمر»، نشان داد که ۲۷ دانش‌آموز با سن ۱۶-۷ سال،

_____ واکاوی نیازهای کودکان در داستان‌های گروه سنی «ب» و «ج»...

پس از مطالعه یک داستان که بر مقابله با مشکل تأکید داشت، بهتر توانستند بیماری دیابت خود را کنترل کنند. نتایج پژوهش «مازلو» و «میکوک»، نیز تا حدی نتایج پژوهش «هیز» و «آمر» را تأیید کرد. در این پژوهش‌ها توصیه شده که چون شناخت از خود، کلیدی برای حل مشکلات است، در صورت توصیه کتاب برای مطالعه، باید دقت شود که محتوای آن، خواننده را به سوی کسب این شناخت هدایت کند (پریخ، ۱۳۸۲).

در ایران نیز در زمینه رابطه داستان و پاسخ‌گویی به نیازهای کودکان، پژوهش‌هایی صورت گرفته است. بوالحسنی (۱۳۷۲) در مقاله «شناخت صفات و نیازهای کودکان در سال‌های پیش از دبستان»، به ضرورت و تاریخچه تأسیس مراکز پیش از دبستان در جهان و ایران و همچنین به اصول و مبانی آموزش و پرورش پیش از دبستان، پرداخته و شکل‌گیری این نهاد را در پاسخ به نیازهای اجتماعی کودکان دانسته است. پریخ (۱۳۸۲)، نیز در مقاله «نقش ادبیات کودکان و نوجوانان در پاسخ‌گویی به نیازهای آنان»، از شناخت نیازهای کودکان و نوجوانان و معرفی کتاب‌های متناسب با این نیازها و درنهایت از موانعی که ممکن است تأثیر کتاب‌درمانی را در پاسخ‌گویی به نیازها کم کنند، سخن گفته است. امین دهقان (۱۳۸۲)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های داستانی مناسب کودکان در گروه سنی «ب» با رویکرد کتاب‌درمانی» که با هدف مطالعه رشد کودک با رویکرد شناختی انجام شده، به این نتیجه رسیده است که داستان‌های مناسب کودکان در گروه سنی «ب» که در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۷۰ از سوی شورای کتاب کودک برگزیده شده، رویکرد درمانی ضعیفی دارند و توانایی لازم در پاسخ‌گویی به نیازها و حل مشکلات روان‌شناختی را ندارند. علاءالدین (۱۳۸۴)، در «داستان‌های قرآن و نیازهای کودکان و نوجوانان»، با برشمردن چگونگی آموزش و تبیین داستان‌های قرآنی، به احصاء نیازهای کودکان و نوجوانان و پاسخ‌گویی و جهت‌دهی متناسب به آن‌ها پرداخته است. پریخ و امجدی (۱۳۸۶)، در مقاله «داستان همچون ابزاری برای کمک به کودکان و نوجوانان در مقابله با مشکلات»، معتقدند با توجه به وجود پیشینه‌های ذهنی متفاوت در کودکان و نوجوانان و متفاوت بودن روش همانندسازی آن‌ها با قهرمانان، ضروری است در داستان‌ها از روش‌های مختلف برای برخورد با یک مشکل استفاده شود. و نهایتاً پیشنهاد کرده‌اند نویسندگان با بهره‌گیری از خلاقیت، بیشترین تأثیر را در خواننده داشته باشند. کرباسی، پریخ و صنعت‌جو (۱۳۹۵)، نیز پژوهشی تحت عنوان «آسیب‌شناسی کتاب‌های داستانی تصویری بازاری برای کودکان گروه سنی «الف» و «ب»» انجام داده‌اند. از یافته‌های این مقاله می‌توان به کاستی در رعایت اصول صفحه‌آرایی، سفیدخوانی و رعایت نکردن حقوق مالکیت معنوی و... در این نوع کتاب‌ها اشاره کرد.

روش پژوهش

در این تحقیق، داده‌های لازم از طریق مطالعات «اسنادی- کتاب‌خانه‌ای» فراهم آمده و برای بررسی آن‌ها از روش «توصیفی- تحلیلی» استفاده شده‌است. توضیح این‌که برای رسیدن به پاسخ سؤالات پژوهش، ابتدا نیازهای انسان از دیدگاه مازلو، روانشناس انسان‌گرا را تبیین نموده و سپس نمونه‌داستان‌های گروه سنی «ب» و «ج» را بررسی و تحلیل کرده‌ایم؛ به این صورت که از ۴۰ داستان مطالعه‌شده با موضوعات و عناوین مختلف، ۵ نمونه برای تحلیل و انطباق با نیازهای هرم سلسله‌مراتبی مازلو انتخاب گردید و نیازهای مطرح‌شده در داستان‌ها و چگونگی برآوردن آن‌ها، با ذکر خلاصه‌ای از داستان تبیین شده‌است. برای خودداری از اطالۀ کلام و به‌دلیل محدودیت صفحات مقاله، از ۳۵ داستان دیگر، فقط به معرفی داستان‌ها و بیان مشخصات شناسنامه‌ای و نیازهای مطرح‌شده در آن‌ها در قالب جدول بسنده شده‌است. لازم به ذکر است که نویسندگان بیشتر داستان‌ها، به‌دلیل نزدیک‌بودن دو گروه سنی «ب» و «ج»، هر دو گروه را با هم به‌عنوان مخاطب در نظر گرفته‌اند و نویسندگان تعدادی از داستان‌ها نیز هر گروه را به‌تنهایی مخاطب قرار داده‌اند. برای به دست آوردن میزان نیازهای مطرح‌شده در داستان‌های گروه سنی «ب» و «ج» به‌صورت جداگانه و توأمان و در هر ۴۰ داستان به‌شکل یک‌پارچه، به برشمردن تعداد نیازها در هر کدام پرداخته و بسامد و میزان تکرار آن‌ها را مشخص کرده، سپس با رسم نمودار، درصد بسامدی هر رده را نشان داده‌ایم.

یافته‌های پژوهش

بررسی و تحلیل ۵ داستان

۱. داستان اول

الف) مشخصات داستان

عنوان داستان: موش کتاب‌خانه. نویسنده: دنیل کرک. مترجم: محبوبه نجف‌خانی. ناشر: آفرینندگان. سال انتشار: ۱۳۹۸. گروه سنی: «ب» و «ج». نیاز مورد تأکید: خودشکوفایی.

ب) خلاصه داستان

موش کتاب‌خانه، داستانی تخیلی در مورد موشی است که پشت قفسه‌های کتاب‌خانه زندگی می‌کند و هر شب وقتی کتاب‌خانه خالی می‌شود، به آن‌جا می‌رود و کتاب می‌خواند. یک شب سام، موش قصه، تصمیم گرفت خودش کتاب بنویسد. او کتابی در مورد موش‌ها نوشت و آن

_____ واکاوی نیازهای کودکان در داستان‌های گروه سنی «ب» و «ج»...

را در قفسه کتاب‌های کتاب‌خانه قرارداد. مدتی گذشت و سام دومین و سومین کتاب خود را نیز نوشت؛ این در حالی بود که هیچ‌کس نمی‌دانست او کیست. روزی مربی کتاب‌خانه روی تابلوی اعلانات نوشت: سام، ما نمی‌دانیم تو چه کسی هستی؛ ولی دوست داریم تو را ببینیم. سام تصمیم گرفت به بچه‌ها بگوید هرکسی می‌تواند نویسنده باشد ... صبح که بچه‌ها به کتاب‌خانه آمدند، جعبه‌ای دیدند که روی آن عبارت «دیدار با نویسنده» نوشته شده بود. وقتی به درون جعبه نگاه کردند، در آینه‌ای کوچک، خود را دیدند. سام با این کار، بچه‌ها را تشویق به نوشتن کرد و به آن‌ها یاد داد هرکس می‌تواند نویسنده باشد.

پ) بررسی داستان

در این داستان، نویسنده به هر پنج نیاز هرم سلسله‌مراتبی مازلو توجه و در بین آن‌ها بر نیاز خودشکوفایی تأکید کرده است. در قسمت‌هایی از کتاب، به خوابیدن و زمان دقیق خوابیدن موش اشاره شده؛ نویسنده خواسته از این طریق به نیاز خوابیدن که یکی از نیازهای فیزیولوژیک است، توجه شود. در قسمتی دیگر از کتاب می‌خوانیم که سام به دلیل این که داشت کتابی در مورد پنیر می‌نوشت، مدام گرسنه‌اش می‌شد و بیشتر غذا می‌خورد. این هم اشاره‌ای به نیازهای فیزیولوژیکی توسط نویسنده است.

سام از این که با انسان‌ها مواجه شود، می‌ترسید؛ چون انسان‌ها از موش‌ها خوششان نمی‌آید و به همین دلیل از ظاهر شدن در برابر آن‌ها خودداری می‌کرد. این، نشان‌دهنده توجه نویسنده به نیازهای ایمنی است و راه‌کار در امان ماندن را نیز با ایجاد ارتباط غیرمستقیم به کودک نشان داده است.

همچنین در داستان به دوستی و تعلق خاطر اشاره شده؛ که نحوه برآوردن آن با حضور در اجتماعی هرچند کوچک و انجام کارهای دسته‌جمعی، نشان‌دهنده است. در این داستان می‌توانیم بگوییم موضوع اصلی، برطرف شدن نیاز به خودشکوفایی است؛ اما نویسنده قبل از آن، سعی می‌کند نیاز به اعتماد به نفس و حس رضایت درونی را در کودکان برطرف سازد؛ به این صورت که سام تصمیم می‌گیرد کتاب بنویسد. و یا آن جایی که سام به بچه‌ها می‌گوید همه می‌توانند کتاب بنویسند، به راحتی می‌توانیم مفهوم اعتماد به نفس را دریافت کنیم؛ چون موش قصه به بچه‌ها کمک کرد که به استعداد و توانایی‌های خود باور داشته باشند و بدون هیچ ترسی شروع به نوشتن تصورات خود کنند. سرانجام، شخصیت اصلی، یعنی سام (موش) خلاقیت به خرج می‌دهد و شروع به نوشتن می‌کند؛ کاری که تا به حال هیچ موشی نتوانسته انجام دهد. و از همه مهم‌تر، نوشته‌های خود را به صورت کتاب‌های کوچکی در اختیار بقیه قرار می‌دهد. در آخر هم موش به جایی می‌رسد که تجربیات خود را به دیگران منتقل می‌کند و از کودکان می‌خواهد همانند او شروع به نوشتن کنند.

۲. داستان دوم

الف) مشخصات داستان

عنوان داستان: فرانکلین قهرمی کند. نویسنده: شارون جنینگز. مترجم: شهره هاشمی. ناشر: آبادیران. سال انتشار: ۱۳۹۶. گروه سنی: «ب» و «ج». نیاز مورد تأکید: نیاز به محبت، خانواده و دوستان.

ب) خلاصه داستان

داستان درباره‌ی لاک‌پشتی به نام فرانکلین است که یک روز احساس می‌کند بقیه او را دوست ندارند و مدام اتفاقاتی برایش پیش می‌آید که باعث تقویت این حس می‌شود. در نتیجه، فرانکلین تصمیم می‌گیرد که خانه را ترک کند؛ اما در راه، به یاد خاطرات خود با خانواده و دوستانش می‌افتد و پشیمان می‌شود. سپس به خانه بازمی‌گردد و از آن پس، بیشتر قدر خانواده‌اش را می‌داند.

پ) بررسی داستان

داستان از آشپزخانه و سر میز صبحانه شروع می‌شود و بیانگر توجه نویسنده به نیاز غذا خوردن است. در قسمتی دیگر از داستان، می‌بینیم فرانکلین گرسنه است و به آشپزخانه می‌رود و برای خود ساندویچ درست می‌کند. یا وقتی که می‌خواهد خانه را ترک کند، برای خود چند ساندویچ درست می‌کند؛ تا در راه بخورد. داستان از احساس نبود حمایت، شکل گرفته و نویسنده به خوبی به این نیاز توجه کرده است. می‌توانیم بگوییم نیاز اصلی داستان، «نیاز به عشق، خانواده و دوستان» است. فرانکلین به خاطر این که حس می‌کرد اطرافیانش نسبت به او کم‌توجه شده‌اند، تصمیم به ترک خانه گرفت. در قسمت‌هایی که فرانکلین از خانه دور شده و به یاد خاطرات خود با پدر و مادر و دوستانش می‌افتد، کاملاً می‌توانیم نیاز به محبت و عشق را ببینیم. در آن قسمت از داستان نیز که دوستان فرانکلین با او دعوا می‌کنند و در قسمت‌هایی که به اخلاق و خوش اخلاقی اشاره شده، نیاز به احترام و محبت از سوی دیگران را دریافت می‌کنیم.

۳. داستان سوم

الف) مشخصات داستان

عنوان داستان: قارقارک‌ها وارد می‌شوند. نویسنده: فاطمه سادات حسینی. ناشر: عترت نو. سال انتشار: ۱۳۹۷. گروه سنی: «ب» و «ج». نیاز مورد تأکید: نیازهای ایمنی.

ب) خلاصه داستان

نویسنده در این داستان، ماجرای پسری به نام سهراب را روایت می‌کند که برای پیدا کردن پدرش، فریب خبرها و اطلاعات فضای مجازی را می‌خورد و از همین طریق رازهای خانوادگی و

_____ واکاوی نیازهای کودکان در داستان‌های گروه سنی «ب» و «ج»...

عکس‌های شخصی‌شان فاش می‌شود. پیام داستان این است که فضای مجازی غیرقابل اعتماد است و کودکان نباید خبرها و اطلاعات آن را بدون مشورت با والدین خود، باور کنند؛ مخصوصاً این که با وابسته شدن به این فضاها، از خانواده خود فاصله می‌گیرند. بنابراین، باید آنان را به خواندن داستان‌هایی در این زمینه تشویق کرد تا با آگاهی کامل از این فضاها استفاده کنند.

پ) بررسی داستان

در بخشی از کتاب می‌خوانیم: «سهراب خسته و درمانده کنار جویی نشست و آبی به صورت گرمزده‌اش زد. چه قدر این شهر با سمنگان فرق داشت! مردمش شاد و سرحال بودند. صبح به آن زودی همه سرکار و بارشان آمده بودند. کسی خمیازه نمی‌کشید و همگی شاد و راضی بودند؛ اما سهراب وقتی تعجبش بیشتر شد که دست هیچ‌یک از مردم شهر، قارقارکی ندید. تنها صدایی که در شهر می‌آمد، صدای پرندگان بود؛ صدای پیرمردهایی که به هر کسی می‌رسیدند، سلام می‌کردند ...».

عناصر این داستان، بیشتر حول محور مرتبه دوم، یعنی نیازهای ایمنی می‌گردد؛ هرچند در راه‌کارهایی که ارائه می‌دهد، از جمله مشورت با والدین، نیازهای اجتماعی و عاطفی (نیازهای مربوط به تعلق‌پذیری و دوستی) در مرتبه سوم هرم را نیز مطرح می‌کند.

۴. داستان چهارم

الف) مشخصات داستان

عنوان داستان: پسر ماجراجو. نویسنده: بئاتریس فونتائل. مترجم: مرجان حجازی فر. ناشر: علمی و فرهنگی. سال انتشار: ۱۳۹۶. گروه سنی: «ب» و «ج». نیاز مورد تأکید: نیاز به اعتماد به نفس، احترام و خودشکوفایی.

ب) خلاصه داستان

داستان درباره پسر ماجراجویی به نام گوستاوو است. گوستاوو در آغاز کتاب، خود را صادقانه به مخاطب می‌شناساند. او می‌گوید همه نوع دعوا را دوست دارد؛ از مشت‌های آهسته گرفته تا پرتاب بلوط و فندق. مادر گوستاوو، مدیر و معلم‌ها از دست او به ستوه آمده‌اند؛ تا این که به پیشنهاد یکی از معلم‌ها، مادرش او را در کلاس جودو ثبت‌نام می‌کند. از آن زمان به بعد، گوستاوو دیگر دعوا نمی‌کند و به جای آن، روش‌های جدید می‌آموزد.

پ) بررسی داستان

این داستان برای گروه سنی «ج» که میل به ماجراجویی و قهرمانی (از قبیل رقابت، سلطه بر دیگران، تهور و پرخاشگری) در آن‌ها به شدت ظهور پیدا می‌کند، بسیار مناسب است (شعاری‌نژاد، ۱۳۸۷: ۱۳۶). در این داستان به نظر می‌رسد اولین نیازی که دنبال می‌شود، نیاز به

امنیت است؛ به این صورت که گوستاوو فکرمی کند فقط با خشم و دعوا می‌تواند از خودش محافظت و امنیت خود را تأمین کند.

سومین نیازی که در داستان به آن توجه شده است، نیاز اجتماعی، نیاز به عشق و تعلق است. معمولاً کودکانی که مهارت ارتباطی سالم و بیشتری در جامعه دارند، شاداب‌تر و سالم‌تراند. در این داستان، گوستاوو در ابتدا به خاطر رفتار خشن خود، رابطه خوبی با دوستانش نداشت؛ اما بعد از رفتن به کلاس جودو، رفتارش بهتر شد. از نظر مازلو، هر شخصی احتیاج دارد که دیگران به او احترام بگذارند و این در صورتی است که خود فرد نیز متقابلاً با دیگران با احترام برخورد کند (برطرف شدن نیاز به احترام و اعتماد به نفس، لایه چهارم هرم مازلو).

مازلو معتقد است افراد خودشکوفای تمام جنبه‌های زندگی لذت می‌برند. در این داستان، گوستاوو که ابتدا پسر لجباز و پرخاشگری بود، در انتهای قصه به خودشکوفایی نیز می‌رسد. در واقع او در ورزش‌هایی مثل جودو استعداد زیادی داشت؛ اما آن‌ها را از راه نادرست دعوا و زد و خورد بروز می‌داد. با رفتن به کلاس جودو، تمام استعدادهايش را در ورزش به کار می‌برد؛ به طوری که در نهایت به شخصیتی آرام تبدیل می‌شود که هیچ علاقه‌ای به پرخاشگری و دعوا ندارد. او می‌فهمد که به چیزهای دیگری علاقه دارد که لحظات شاد و لذت‌بخشی را برای او فراهم می‌آورند؛ به بیان دیگر، او توانسته بود با برطرف کردن نیاز به اعتماد به نفس و احترام، به مرحله خودشکوفایی برسد.

۵. داستان پنجم

الف) مشخصات داستان

عنوان داستان: گاو بی حوصله، کبوتر نامه‌بر. نویسنده: جانگ جین بی و سونگ جونگ شی. مترجم: زهرا ملک‌محمدی. ناشر: فکر برتر. سال انتشار: ۱۳۸۳. گروه سنی: «ب». نیاز مورد تأکید: نیاز به خودشکوفایی.

ب) خلاصه داستان

داستان درباره گاو قوی و بزرگی است که در جنگلی زندگی می‌کرد و معمولاً بی‌کار بود. حیوانات دیگر از او می‌خواهند که در کارهای شان به آن‌ها کمک کند؛ مثلاً سنجاقک از او می‌خواهد در جمع‌آوری شهد گل‌ها کمک کند؛ اما او توانایی این کار را نداشت و گل‌برگ‌ها را خراب می‌کرد. سنجاب از او می‌خواهد که در جمع کردن انگور کمک کند؛ ولی در این کار هم موفق نمی‌شود و می‌فهمد که انگور چیدن هم کار او نیست. یک روز وارد تالار جنگل می‌شود تا در کنار روباه آهنگ‌ساز آواز بخواند؛ اما وقتی حیوانات صدای او را می‌شنوند، تالار را ترک می‌کنند. نهایتاً کبوتر نامه‌بر او را راهنمایی می‌کند که چون بدنی قوی دارد، می‌تواند در مسابقات کشتی شرکت کند. او

با شرکت در مسابقات، رقبا را شکست می‌دهد و به این نتیجه می‌رسد که او حیوانی نیرومند است و کارهایی را می‌تواند انجام دهد که به نیروی زیادی نیاز دارد.

پ) بررسی داستان

با خواندن این داستان، کودک سعی می‌کند با شناخت ویژگی‌ها و استعدادهای خود و همانندسازی با شخصیت داستان، نیازهای اجتماعی تعلق خاطر و دوستی و مشورت با دیگران را برآورده سازد و کارهایی را که در توان اوست، انجام دهد تا به موفقیت برسد. به علاوه، او می‌آموزد که از توانایی‌های خود راضی و خوش حال باشد و در انجام کارها از شکست نهراسد و نا امید نشود؛ بلکه با مشورت با دیگران، به دنبال حل مسئله باشد و سرانجام با کشف استعدادهای خود، کارهایی را انجام دهد که از آنها لذت می‌برد و برای جامعه مفید است. او یاد می‌گیرد اگر کاری را انجام دهد که در آن استعدادی ندارد، هم وقت خود را تلف کرده است و هم باعث می‌شود دیگران آسیب ببینند. پس، در این داستان به سه لایه از نیازهای پنجگانه هرم مازلو، یعنی علاقه و تعلق خاطر، احساس رضایت و خودشکوفایی پاسخ داده شده است؛ ولی بیشتر تأکید بر لایه خودشکوفایی است.

جدول شماره (۱): نیازهای مطرح شده در ۳۵ داستان مربوط به گروه‌های سنی «ب» و «ج»

ردیف	عنوان کتاب	نویسنده	مترجم	سال انتشار	ناشر	گروه سنی	نوع نیازهای مطرح شده
۱	روز بزرگ جوجه کوچولو	مری دبال کواپتیز	مژگان شیخی	۱۳۸۳	قدیانی	ب	تعلق پذیری / ایمنی / فیزیولوژیکی
۲	قهرمان من تویی	سازمان بهداشت جهانی	-	۱۳۹۹	انتشارات میان رشته‌ای	ب و ج	تعلق پذیری / احساس رضایت
۳	یک هلو، هزار هلو	صمد بهرنگی	-	۱۳۹۸	جامه‌دران	ب و ج	تعلق پذیری / احساس رضایت
۴	ماتیلدا	رولد دال	پروین علی پور	۱۳۹۵	افق	ج	همه لایه‌ها، جز لایه خودشکوفایی
۵	کلاغ‌ها	نادر ابراهیمی	-	۱۳۴۸	کانون پرورش	ب و ج	همه لایه‌های پنج‌گانه

		فکری کودک و نوجوانان					
۶	ماست شیرین	افسانه شعبان‌نژاد	-	۱۳۹۳	پیدایش	ب	فیزیولوژیک و عزت نفس
۷	مداد	آلن البرگ	رضی هیرمندی	۱۳۹۷	کتاب‌های زعفرانی	ب و ج	همه لایه‌ها
۸	مرغابی راهنما	خسرو کی‌منش	-	۱۳۸۴	گنج معرفت	ب و ج	فیزیولوژیکی/ ایمنی/ رضایت
۹	الدوز و کلاغ‌ها	صمد بهرنگی	-	۱۳۴۷	شمس	ب و ج	تعلق‌پذیری/ ایمنی/ فیزیولوژیکی
۱۰	شنگول و منگول	شاگا هیراتا	بیژن نامجو	۱۳۸۷	قدیانی	ب	همه لایه‌ها
۱۱	جوراب پشمی	فروزنده خداجو	-	۱۳۶۲	کانون پرورش فکری کودک و نوجوانان	ج	ایمنی/ تعلق خاطر/ رضایت
۱۲	پند گنجشک پیر افشاری	محمد رضا افشاری	-	۱۳۶۶	نقره آبی	ج	همه لایه‌ها
۱۳	بلوط سبز	اعظم مهدوی	-	۱۳۹۵	شرکت انتشارات فنی ایران	ب و ج	تعلق‌پذیری
۱۴	راز قصر جنگل	شاگا هیراتا	بیژن نامجو	۱۳۹۸	قدیانی	ب و ج	تعلق‌پذیری/ ایمنی/ فیزیولوژیکی
۱۵	لک‌لک و رویاه	شاگا هیراتا	زهره فنایی	۱۳۹۸	آذرآبادی	ب	فیزیولوژیکی/ احترام/ خودشکوفایی
۱۶	الدوز و عروسک سختگو	صمد بهرنگی	-	۱۳۴۶	ابن سینا	ب و ج	تعلق‌پذیری/ ایمنی
۱۷	یکی برای همه، همه برای یکی	بریزیت وینتگر	ماندانا نارنجی‌ها و حسام سیحانی	۱۳۹۸	مبتکران	ب	تعلق‌پذیری/ خودشکوفایی

۱۸	پسر ماجراجو	بناتریس فونتائل	مرجان حجازی‌فر	۱۳۸۹	انتشارات علمی و فرهنگی	ج	ایمنی / تعلق‌پذیری / نیاز به احترام و خودشکوفایی
۱۹	مهربان‌ترین دوست	محبوبه عمرانی	-	۱۳۷۹	مؤسسه زیتون	ب و ج	تعلق‌پذیری / نیاز به احترام و عزت نفس و خودشکوفایی
۲۰	فوررک	رودریگو فولگیرا	سام ابراهیمی	۱۳۹۷	پرتقال	ب	تعلق‌پذیری و فعالیت‌های اجتماعی / احترام و عزت نفس / خودشکوفایی
۲۱	بامبی یک زندگی در جنگل	فلیکس زالتن	عالمه مظفرنژاد	۱۳۹۳	آفتاب طلایی	ب و ج	فیزیولوژیک / ایمنی / تعلق‌پذیری / احترام و اعتماد به نفس
۲۲	گل بلور و خورشید	فریده فرجام	-	۱۳۹۵	کانون پرورش فکری کودک و نوجوانان	ج	ایمنی / تعلق / رضایت و اعتماد داشتن و خودشکوفایی
۲۳	پینوکیو	کارلوکلودی	-	۱۳۹۷	قدیانی	ب و ج	تعلق‌پذیری و دوست‌داشتن / اعتماد به نفس و رضایت از خود
۲۴	هیس ما یک نقشه داریم	کریس هاگتن	نورا حق‌پرست	۱۳۹۵	کانون پرورش فکری کودک و نوجوانان	ب	تعلق خاطر / ایمنی
۲۵	درخت بخشنده	شل سیلوراستاین	علیاکبر جعفرزاده	۱۳۷۸	نمایشگاه کتاب کودک	ب	همه‌لایه‌ها، بیشتر تعلق خاطر و فیزیولوژیکی

۲۶	هدیه تولد	شهره شیرودی	-	۱۳۹۶	واحد فرهنگی نشر دیجیتال	ب	ایمنی / تعلق خاطر / احساس رضایت / خودشکوفایی
۲۷	مامان گل (مجموعه قصه‌های حنانه)	علی باباجانی	-	۱۳۹۷	مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی	ب	تعلق خاطر / ایمنی / رضایت درونی
۲۸	قصه‌های ازوپ (غازی که تخم طلا می گذاشت)	بازنویسی: سوزانا دیویدسن	عباس زارعی	۱۳۹۹	سایه گستر	ب و ج	فیزیولوژیکی / ایمنی / عزت نفس
۲۹	نخودک تنبل	شکوه قاسم‌نیا	-	۱۳۹۸	قدیانی	ب و ج	فیزیولوژیکی / تعلق خاطر
۳۰	جوجه اردک زشت	هانس کریستین آندرسن	-	۱۸۴۳	کپنهاگ دانمارک	ب و ج	همه پنج لایه
۳۱	قصه‌های قرآنی از مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب (زندگی حضرت یونس) ج ۵	مهدی آذریزدی	-	۱۳۸۸	امیر کبیر	ج	هر پنج نیاز، بیشتر ایمنی و خودشکوفایی
۳۲	چنگل سفید	ساجده عبیدی نیسی	-	۱۳۹۸	گنجور	ب	ایمنی / احساس رضایت / تعلق خاطر / فیزیولوژیک
۳۳	ابر غمگین	ساجده عبیدی نیسی	-	۱۴۰۰	گنجور	ب	ایمنی / احساس رضایت / تعلق خاطر / عزت نفس و خودشکوفایی

۳۴	سیب گاززده (جلد اول از کتاب ۱۰ قصه از امام رضا (ع))	مژگان شیخی	-	۱۳۹۶	قدیانی	ب و ج	فیزیولوژیکی / ایمنی و رضایت / تعلق خاطر / خودشکوفایی
۳۵	خرگوش با هوش	مجتبی حیدرزاده	-	۱۳۹۱	نشر صدف	ب و ج	فیزیولوژیکی / ایمنی و رضایت / خودشکوفایی

جدول شماره (۲): بسامد نیازهای کودکان در لایه‌های پنجگانه هرم مازلو

ردیف	عنوان نیاز	بسامد
۱	تعلق‌پذیری	۳۴
۲	احترام و رضایت	۳۱
۳	ایمنی	۲۹
۴	فیزیولوژیکی	۲۲
۵	خودشکوفایی	۲۰

همان‌طور که در جدول شماره (۱) نشان داده‌شد، بعضی داستان‌ها به همه نیازها و بعضی دیگر به یک، دو، سه یا چهار نیاز پرداخته‌اند که در ۳۴ نمونه تعلق‌پذیری، در ۳۱ نمونه نیاز به احترام و رضایت، در ۲۹ نمونه نیاز به ایمنی، در ۲۲ نمونه نیازهای فیزیولوژیکی و در ۲۰ نمونه نیاز به خودشکوفایی مورد توجه نویسندگان قرار گرفته‌است.

با توجه به این‌که تعدادی از داستان‌ها برای گروه سنی «ب» و «ج» به‌صورت توأمان نوشته‌شده و بعضی برای گروه «ب» و برخی نیز برای گروه «ج»، علاوه بر جدول کلی، در جدول‌های شماره ۳، ۴، ۵، بسامد نیازها در هر سه نوع داستان، به‌طور جداگانه نشان داده‌می‌شود:

جدول شماره (۳): بسامد نیازهای مطرح‌شده در گروه «ب» از ۱۳ کتاب

ردیف	عنوان نیاز	بسامد
۱	تعلق‌پذیری	۱۱
۲	احترام و رضایت	۱۰
۳	ایمنی	۷
۴	خودشکوفایی	۸

۵	فیزیولوژیکی	۶
---	-------------	---

جدول شماره (۴): بسامد نیازهای مطرح شده در گروه «ج» از ۷ کتاب

ردیف	عنوان نیاز	بسامد
۱	تعلق پذیری	۷
۲	احترام و رضایت	۷
۳	ایمنی	۷
۴	خودشکوفایی	۵
۵	فیزیولوژیکی	۳

جدول شماره (۵): بسامد نیازهای مطرح شده در گروه سنی «ب» و «ج» از ۲۰ کتاب

ردیف	عنوان نیاز	بسامد
۱	تعلق پذیری	۱۷
۲	احترام و رضایت	۱۳
۳	ایمنی	۱۳
۴	خودشکوفایی	۱۳
۵	فیزیولوژیکی	۷

در ۴۰ داستانی که بررسی شد، توانستیم به پرسش‌های پژوهش، این‌گونه پاسخ‌دهیم:

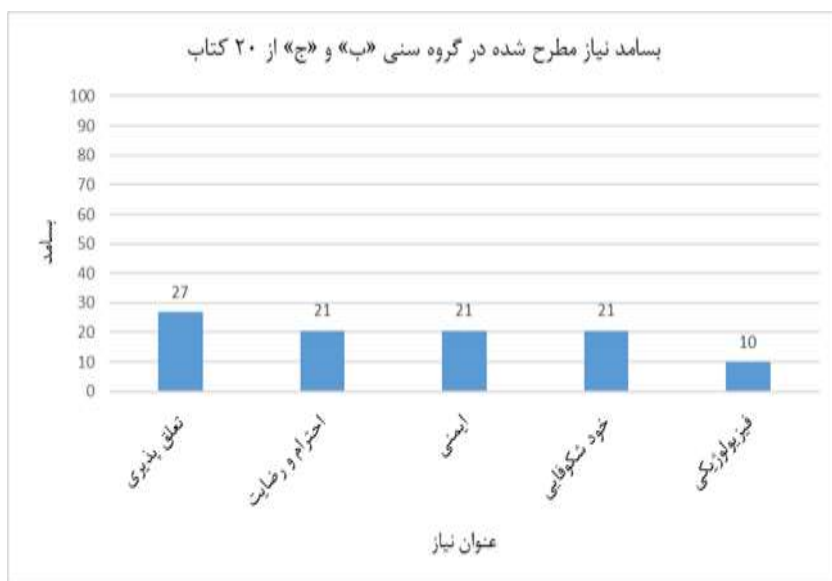
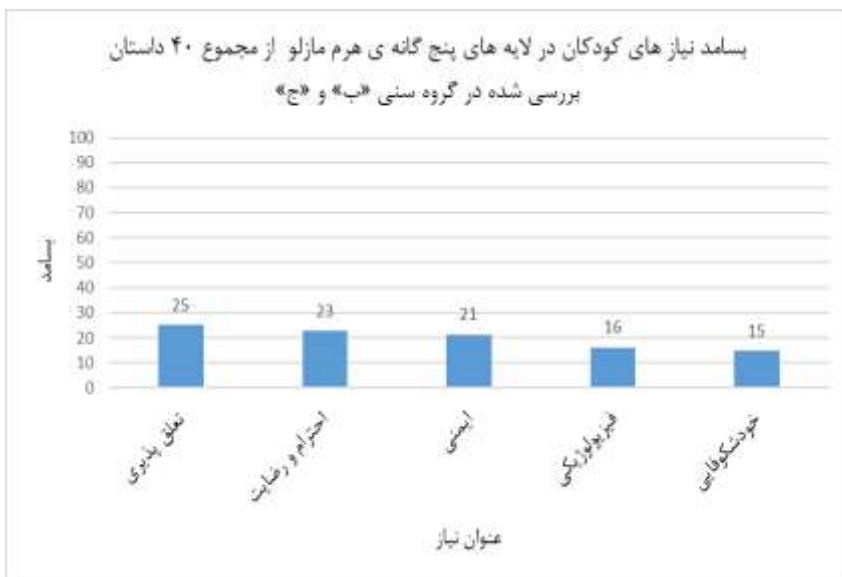
۱. نویسندگان در هر داستان به دو یا سه یا همه نیازهای پنجگانه هرم مازلو توجه کرده‌اند؛ اما مشخص شد که در هر داستان، یکی از نیازهای هرم، به‌عنوان نیاز اصلی مطرح شده و در رفتارهای شخصیت اصلی و شخصیت‌های فرعی و نیز در فضای داستان دیده می‌شود. در واقع هدف اصلی نویسنده، برطرف کردن آن نیاز است و نیازهای دیگر، وسیله‌ای برای مطرح کردن و برآوردن آن است. به بیان دیگر، می‌توان گفت در هر داستان، عناصر داستان (حوادث، گفت‌وگوها، رفتار شخصیت‌ها، زمان و مکان، درون‌مایه، پیام و...) حول محور نیاز اصلی و غالب شخصیت اصلی و برآورده شدن آن می‌چرخد. حقیقت این است که نیازهای هر انسانی، رفتار و گفتار او را شکل و جهت می‌دهد و بدین‌گونه رویدادهای جهان هستی شکل می‌گیرد. در جهان داستان‌ها نیز نیازها،

_____ واکاوی نیازهای کودکان در داستان‌های گروه سنی «ب» و «ج»...

کش مکش‌ها و حوادث، داستانی را به وجود می‌آورند؛ تا این که سرانجام با برطرف شدن نیاز اصلی یا کنار آمدن شخصیت داستان با کمبود اصلی خود، گره‌گشایی شده و تعادل اولیه برقرار می‌گردد؛ مثلاً در داستان قارقارک‌ها وارد می‌شوند، با توجه به عناصر شکل‌دهنده داستان، لایه دوم هرم مازلو (نیازهای ایمنی) برجسته‌تر است؛ هر چند در راه‌کارهایی که ارائه می‌دهد، از جمله مشورت با والدین، نیازهای اجتماعی و عاطفی، یعنی نیازهای مربوط به تعلق خاطر و دوستی در مرحله سوم هرم را نیز مطرح می‌کند. یا در داستان گاو بی‌حوصله، کبوتر نامه‌بر با این که به سه لایه از نیازهای پنجگانه هرم مازلو (تعلق خاطر، احساس رضایت و خودشکوفایی) پاسخ‌داده شده، اما هدف اصلی نویسنده، برطرف کردن نیاز خودشکوفایی در کودک است؛ به این صورت که شخصیت اصلی (گاو) با مشورت با کبوتر نامه‌بر (نیاز تعلق خاطر و دوستی) به ورزش کشتی می‌پردازد و موفق می‌شود دیگران را شکست دهد. او از این موفقیت احساس رضایت و اعتماد به نفس می‌کند و در نتیجه به توانایی و استعداد خود (قدرت بدنی‌اش) پی می‌برد و به خودشکوفایی می‌رسد.

۲. نویسندگان، ابتدا با توجه به ویژگی‌های اجتماعی، هیجانی و شناختی کودکان گروه سنی «ب» و «ج»، نیازهای مورد نظر را متناسب با عنوان و هدف، در رفتارها، گفت‌وگوها و به‌طور کلی در فضای داستان مطرح می‌کنند و سپس با ارائه راه‌کارهایی در اعمال و سخنان شخصیت‌ها، به چگونگی برطرف کردن نیازها می‌پردازند؛ مثلاً در داستان پسر ماجراجو، گوستاوو که نیاز به ایمنی دارد، فکرمی‌کند با خشم و دعوا می‌تواند از خودش محافظت کند و مورد احترام و توجه دیگران قرار گیرد؛ در حالی که رفتارهای غلط او و شیوه‌ای که در پیش گرفته بود، علاوه بر آن که نتوانست نیاز او را برطرف کند، با بازخوردهای منفی مواجه شد. بعد از رفتن به کلاس جودو، به‌عنوان راه‌کار و پیشنهادی که از طرف یکی از معلمان بیان شد، توانست احساس رضایت، اعتماد به نفس و ایمنی داشته باشد و در نهایت به استعداد خود پی برده و به خودشکوفایی برسد.

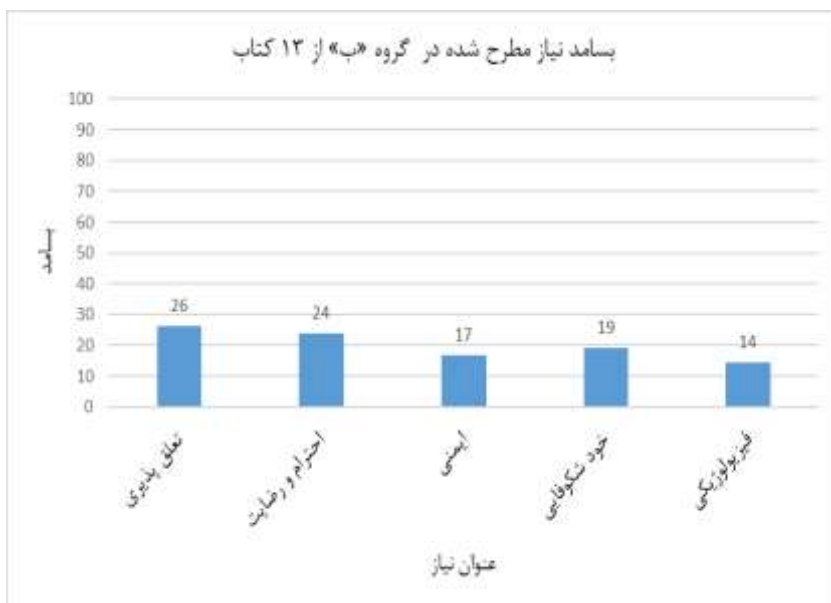
۳. در پاسخ به سؤال سوم باید گفت با توجه به جدول‌های شماره ۱ تا ۵، با برشمردن تعداد نیازهایی که در داستان‌های چهل‌گانه مورد مطالعه مطرح شده بود و تعیین بسامد و میزان تکرار هر کدام از نیازها در گروه‌های سنی «ب» و «ج» به‌طور جداگانه و توأمان و در هر ۴۰ داستان به‌شکل یک‌پارچه، این نتایج به دست آمد که نویسندگان در همه کتاب‌های مدنظر، به‌ترتیب به نیاز تعلق خاطر (لایه سوم هرم مازلو)، احساس رضایت و اعتماد به نفس (لایه چهارم) و نیازهای ایمنی (لایه دوم)، بیشترین توجه را نشان داده‌اند. نیازهای خودشکوفایی (لایه پنجم) و فیزیولوژیکی (لایه اول)، در پایین‌ترین سطح توجه قرار گرفته‌است؛ هر چند در هر داستان، یکی از نیازها برجسته‌تر از مابقی است و چه بسا نیاز مدنظر نویسنده، از همین نیازهایی باشد که در سطح پایین توجه قرار دارند.

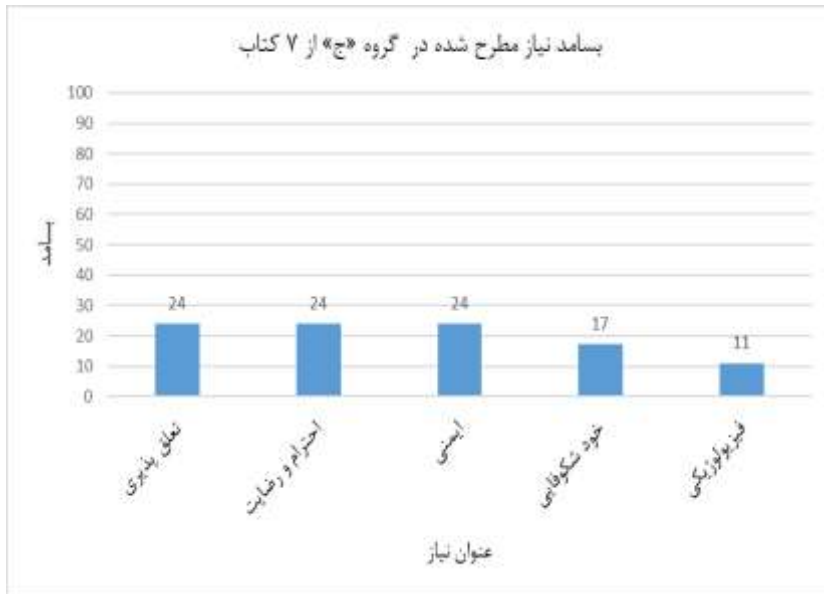
به نظر نگارنده، علت توجه زیاد به نیاز تعلق پذیری و احترام و ایمنی از سوی نویسندگان را باید در ویژگی های اجتماعی و عاطفی کودکان جست و جو کرد. از نظر اجتماعی، در گروه سنی «ب»، درگیری و ستیز همچنان رواج دارد. پرخاشگری کلامی آنها بیش از پرخاشگری بدنی است؛ با این همه، مشت زنی، تنه زدن و درگیری های پراکنده و طولانی در بین آنها، دور از انتظار نیست.

_____ واکاوی نیازهای کودکان در داستان‌های گروه سنی «ب» و «ج»...

از نظر عاطفی نیز نسبت به ریشخند و انتقاد، حساسیت دارند و ممکن است در سازش یا کنار آمدن با شکست و ناکامی، دچار مشکل شوند. آنان به ستایش و شناخته‌شدن، به‌ویژه از سوی معلمان خود، نیاز فراوان دارند و از پذیرش مسئولیت، لذت می‌برند (نعمت‌اللهی، ۱۳۸۹: ۱۶).

در گروه سنی «ج» نیز آن‌ها به رشد و تکامل در استدلال‌های اجتماعی می‌رسند و از نظر عاطفی، بی‌نظمی‌های رفتاری در این دوره اوج می‌گیرد و وجود تعارض میان مقررات اخلاقی و انضباطی گروه کودکان و گروه بزرگسالان ممکن است دشواری‌هایی ایجاد کند که گاه آنان را به بزهکاری بکشاند (همان: ۱۷).

بنابراین، نویسندگان به اقتضای ویژگی‌های سنی، نیازهای متناسب با آن ویژگی‌ها را در اولویت قرار داده‌اند؛ تا بتوانند از طریق انتقال غیرمستقیم اطلاعات و تجربه‌ها و اعمال شخصیت‌ها در فضای داستان، به رفع نیازهای کودکان بپردازند و در نتیجه، بینش، ارزش‌ها و رفتارهای آن‌ها با شناختی که نسبت به شخصیت خود و دیگران پیدامی‌کنند، در جهت مثبت متحول شود. از آنجایی که نویسندگان فرض را بر این گذاشته‌اند که نیازهای فیزیولوژیک برای کودکان و والدین آن‌ها امری شناخته‌شده است و همانند نیازهای رشد و تربیتی، پیچیده نیست و والدین‌شان می‌توانند آن‌ها را رفع کنند، در داستان‌های مورد بحث، کمتر به نیازهای فیزیولوژیک پرداخته‌اند؛ هرچند این نیازها در هرم مازلو، اولین، قوی‌ترین و اساسی‌ترین نیازها و در عین حال، شرط اولیه برطرف شدن نیازهای بالاتر هستند.

در این داستان‌ها، به نیازهای خودشکوفایی نیز نسبت به لایه‌های دیگر هرم، کمتر توجه شده است. با این‌که این نیازها در سلسله مراتب نیازهای مازلو در بالاترین جایگاه نشسته‌اند، ضعیف‌ترین انگیزه برای برآوردن‌شان وجود دارد (شجاعی، ۱۳۸۶). به نظر نگارنده، دلیل کم‌توجهی نویسندگان به این لایه از هرم را باید در ایده محوری نظریه مازلو جست؛ چون تا زمانی که نیازهای پایین‌تر، که شدت بیشتری دارند، برآورده نشوند، نوبت به ظهور و فعالیت نیازهای بالاتر نمی‌رسد. بنابراین، اگر نیازهای لایه‌های پایین‌تر، یعنی ایمنی، تعلق خاطر و رضایت و اعتماد به نفس در کودکان برطرف شود، آنان می‌توانند انگیزه قوی‌تری برای رسیدن به خودشکوفایی پیدا کنند. از این‌رو،

بیشترین نگاه و توجه خود را صرف برطرف‌شدن سه لایه ایمنی، تعلق‌پذیری و احساس رضایت نموده‌اند؛ تا کودکان با همانندسازی با شخصیت‌های داستان و دریافت غیرمستقیم تجربیات و دانش‌های لازم، بتوانند بینش و شناخت کافی از خود و پدیده‌های اطراف پیدا کنند و به مرحله خودشکوفایی برسند.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش، نیازهای مختلف کودکان گروه سنی «ب» و «ج»، براساس نظریه سلسله مراتبی مازلو با هدف شناخت نیازها و منابع خواندنی مناسب کودکان، با معرفی ۴۰ کتاب داستان در موضوعات مختلف تحلیل شد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که نویسندگان کتاب‌های داستان کودکان به همه یا چند نیاز از نیازهای کودکان توجه داشته‌اند؛ اما در هر داستان، با توجه به عناصر شکل‌دهنده آن (حوادث، گفت‌وگوها، رفتارهای شخصیت‌ها، زمان و مکان، درون‌مایه، پیام و...)، یک نیاز به‌عنوان نیاز اصلی، مورد توجه نویسنده قرار گرفته است. نویسندگان با توجه به ویژگی‌های اجتماعی، عاطفی و شناختی کودکان، نیازهای موردنظر را در کنش‌ها و واکنش‌های شخصیت‌ها و فضای داستان، مطرح کرده و سپس با ارائه راهکارهایی، به‌طور غیرمستقیم سعی در همانندسازی کودکان با شخصیت‌های داستان نموده و به این طریق، تجربیات و دانش لازم را جهت رفع نیازها به کودکان منتقل می‌کنند.

با تکیه بر به نتایج به‌دست‌آمده از جداول ۱ تا ۵، باید گفت که نویسندگان کتاب‌های مورد پژوهش، به‌ترتیب به نیازهای تعلق‌پذیری، احترام و ایمنی، بیشترین و نیازهای خودشکوفایی و فیزیولوژیکی، کمترین توجه را داشته‌اند. علت توجه به نیازهای سه‌گانه را باید در ویژگی‌های اجتماعی و عاطفی کودکان این گروه سنی دانست و دلیل کم‌توجهی به نیازهای فیزیولوژیکی را در قابل‌شناخت‌بودن و رفع حتمی آن‌ها به‌صورت غریزی و به کمک والدین جست‌وجو کرد. و با توجه به ایده محوری نظریه مازلو، اگر نیازهای لایه‌های پایین‌تر (تعلق‌پذیری، احترام و ایمنی) در کودکان برطرف شود، آن‌ها با انگیزه قوی‌تری به طرف لایه بالاتر، یعنی خودشکوفایی، قدم برمی‌دارند (شعاری نژاد، ۱۳۷۸)؛ به همین دلیل، نسبت به این لایه نیز توجه کمتری صورت گرفته است.

منابع

- آل یاسین، میترا (۱۳۷۹). «کتاب‌درمانی». مجله تربیت. سال ۱۶، شماره ۱۶: ۳۶ - ۳۹.
- ابوالقاسمی، عباس و کردی، حسن (۱۳۸۹). «رابطه بین سلسله‌مراتب نیازهای مازلو و جهت‌گیری پیشرفت در کشتی‌گیران شرکت‌کننده در دومین المپید ورزشی ایرانیان». فصلنامه المپیک، سال ۱۸، شماره ۳: ۲۶ - ۳۰.
- امین دهقان، نسرين و پریخ، مهري (۱۳۸۲). «تحليل محتوای کتاب‌های داستانی مناسب کودکان در گروه سنی «ب» با رویکرد کتاب‌درمانی». نشریه کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی، دوره ۶، شماره ۴، پیاپی ۲۴: ۵۱-۷۴.
- بوالحسنی، ناصرقلی (۱۳۷۲). «شناخت صفات و نیازهای کودکان در سال‌های پیش از دبستان». رشد معلم، شماره پیاپی ۹۲: ۵۰-۵۴.
- پریخ، مهري (۱۳۸۲). «نقش ادبیات کودکان و نوجوانان در پاسخگویی به نیازهای آنان». نشریه کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی، دوره ۶، شماره ۴، پیاپی ۲۴: ۴۲ - ۵۰.
- پریخ، مهري و امجدی، زهرا (۱۳۸۶). «داستان هم‌چون ابزاری برای کمک به کودکان و نوجوانان در مقابله با مشکلات». پژوهش‌نامه ادبیات کودک و نوجوان، شماره پیاپی ۴۸: ۴۹ - ۶۸.
- جانگ جین بی و سونگ جونگ شی (۱۳۸۳). گاو بی حوصله، کیوتر نامه بر. ترجمه زهرا ملک‌محمدی. تهران: فکر برتر.
- حسینی، فاطمه‌سادات (۱۳۹۷). قارقارک‌ها وارد می‌شوند. تهران: انتشارات عترت نو.
- حقیقی، جمال؛ مهرابی‌زاده هنرمند، مهناز و زندی دره‌غریبی، تاج‌محمد (۱۳۷۹). «رابطه سلسله‌مراتب نیازهای مازلو با اضطراب آموزشی و عملکرد تحصیلی». مجله علوم تربیتی، شماره پیاپی ۵۸: ۱۰۳-۱۲۶.
- خداپناهی، محمدکریم (۱۳۷۹). انگیزش و هیجان. تهران: سمت.
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۸۶). انتظارات بشر از دین. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- شارون، جنینگز (۱۳۹۶). فرانکلین قهر می‌کند. ترجمه شهره هاشمی. تهران: ابادیران.
- شجاعی، محمدصادق (۱۳۸۶). «نظریه نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام و تناظر آن با سلسله‌مراتب نیازهای مازلو». دوفصلنامه مطالعات اسلام و روان‌شناسی، سال اول، شماره ۱: ۸۷-۱۱۶.
- شعاری‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۷۸). ادبیات کودکان. تهران: اطلاعات.
- شعیبی، فاطمه (۱۳۹۲). نیازهای انسان. تهران: کتاب سبز
- شولتس، دوان (۱۳۶۶). روان‌شناسی کمال. ترجمه گیتی خوش‌دل. تهران: نشر نو.
- علاء‌الدین، سید محمدرضا (۱۳۸۴). «نقش داستان‌های قرآنی در پاسخ به نیازهای تربیتی کودکان». مجله کوثر، شماره پیاپی ۱۶: ۶۱-۶۹.

_____ واکاوی نیازهای کودکان در داستان‌های گروه سنی «ب» و «ج»...

- فونتانل، بثاتریس (۱۳۹۶). پسر ماجراجو. ترجمهٔ مرجان حجازی‌فر. گروه سنی ج. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- کرباسی، آرزو؛ پریخ، مه‌ری و صنعت‌جو، اعظم (۱۳۹۵). «آسیب‌شناسی کتاب‌های داستانی تصویری بازاری برای کودکان گروه سنی «الف» و «ب»». پژوهش‌نامهٔ کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی. سال ۶، شمارهٔ ۲: ۳۱۰ - ۳۲۰.
- کرک، دنیل (۱۳۹۸). موش کتاب‌خانه. ترجمهٔ محبوبه نجف‌خانی. تهران: آفرینگان.
- نعمت‌اللهی، فرامرز (۱۳۸۹). ادبیات کودک و نوجوان. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.